

Volop Taal

Volop Taal

*Didactiek Nederlands
voor de lagere school*

| OWL PRESS |

Inhoud

Deel 1	19
1 Werken aan taalcompetentie van lagereschoolleerlingen, de hele dag door	20
1.1 Taal als motor van de brede ontwikkeling van leerlingen	21
1.2 Geïntegreerd werken aan taal in de lagere school	24
1.3 Taalkrachtig onderwijs: werken aan taalcompetentie, de hele dag door	28
2 Zeven didactische principes voor het stimuleren van taalcompetentie in de lagere school	30
2.1 Taalkrachtig onderwijs stimuleert een positief-talige grondhouding	34
2.1.1 Zin én durf stimuleren	34
2.1.2 Hoge verwachtingen koesteren	36
2.1.3 Leerlingen al hun hulpbronnen laten inzetten	37
2.2 Taalkrachtig onderwijs is contextrijk	41
2.2.1 Inspelen op de interesses en de leefwereld en voorkennis oproepen	41
2.2.2 Kennis van de wereld verruimen via taal(aanbod)	45
2.3 Taalkrachtig onderwijs is functioneel	49
2.4 Taalkrachtig onderwijs is (inter)actief	52
2.4.1 Leraar-leerling-interactie	52
2.4.2 Leerling-leerling-interactie	55
2.4.3 Actief leren	56
2.5 Taalkrachtig onderwijs geeft ondersteuning	59
2.5.1 Ondersteuning voor de hele klas	59
2.5.2 (Extra) ondersteuning voor specifieke leerlingen	64
2.6 Taalkrachtig onderwijs zet in op impliciet én expliciet leren	67
2.7 Taalkrachtig onderwijs biedt kansen tot reflectie	73
2.7.1 Reflecteren voor, tijdens en na activiteiten	73
2.7.2 Tijd en ruimte om te reflecteren	75
2.8 Een tangram voor taal	78
3 Taalkrachtige partnerschappen	81
3.1 Talige bruggen bouwen binnen en buiten de school	81
3.2 Taalkrachtige partnerschappen met ouders	82
3.3 Taalkrachtige partnerschappen en bruggen bouwen: deel van het (taal)beleid van een school	90

4 Hoe leren kinderen een taal?	94
4.1 De vier fases van vroege taalverwerving	96
4.1.1 De voortalige fase (0-12 maanden)	97
4.1.2 De vroegtalige fase (12-30 maanden)	97
4.1.3 De differentiatiefase (2,5-5 jaar)	98
4.1.4 De voltooiingsfase (5 jaar en ouder)	99
4.2 Het belang van input én output	100
4.3 Het belang van interactie én feedback	101
4.4 Het belang van impliciet leren én expliciete instructie	103
4.5 De rol van motivatie en socio-emotionele factoren	106
4.6 Meerdere talen leren	109
4.7 Taal op school	113
 Deel 2	 119
 Vaardigheden	 121
1 Taalvaardigheid en taalcompetentie	124
1.1 Wat is taalvaardigheid en hoe verhoudt het zich tot taalcompetentie?	127
1.2 De relatie tussen de verschillende taalvaardigheden	131
1.2.1 Receptieve vaardigheden	134
1.2.2 Productieve vaardigheden	138
1.2.3 Hoe spreken en luisteren samenkomen in gesprekken voeren	142
1.2.4 Schriftelijke vaardigheden: het belang van geletterdheid	144
1.3 Cyclisch en geïntegreerd taalvaardigheidsonderwijs	146
1.4 Strategie-instructie als middel voor taalvaardigheid	147
 2 Mondelinge vaardigheden: luisteren, spreken en gesprekken voeren	 158
2.1 Wat zijn mondelinge vaardigheden en waarom zijn goede mondelinge vaardigheden belangrijk?	163
2.1.1 Wat doet een competente spreker en luisteraar allemaal?	163
2.1.2 Waarom is het belangrijk om aan spreek- en luistervaardigheid te werken?	168
2.2 Hoe verloopt de mondelinge taalontwikkeling bij leerlingen van de lagere school?	171
2.2.1 Spreken en luisteren in de kleuterklas	171
2.2.2 Spreken en luisteren in de lagere school	172

2.3 Hoe werk je taalkrachtig aan de mondelinge taalvaardigheid van alle leerlingen?	173
2.3.1 Hoe stimuleer je een positief-talige grondhouding bij luisteren en spreken?	174
2.3.2 Hoe creëer je contextrijke en functionele luister- en spreekactiviteiten?	180
2.3.3 Impliciet en expliciet werken aan spreek- en luistervaardigheid	184
2.3.4 Hoe ondersteun je luister- en spreekvaardigheid en creëer je kansen tot reflectie?	189
2.3.5 Hoe werk je (inter)actief aan luisteren en spreken?	194
2.4 Mondelinge taalvaardigheid breed evalueren	202
2.4.1 Spreken breed evalueren	203
2.4.2 Luisteren breed evalueren	206
2.4.3 Gesprekken voeren breed evalueren	208
2.5 Inspelen op verschillen tussen leerlingen	210
2.6 Hoe werk je als school samen aan mondelinge vaardigheden?	215
2.7 Mythes en misverstanden over mondelinge taalvaardigheid	217
 3 Lezen en technisch lezen	 222
3.1 Wat is lezen en waarom is een goede leesvaardigheid belangrijk?	226
3.1.1 Wat doet een competente lezer allemaal?	226
3.1.2 Waarom is het belangrijk om aan leesvaardigheid te werken?	230
3.2 Hoe verloopt de leesontwikkeling bij leerlingen van de lagere school?	232
3.2.1 Lezen in de kleuterklas	232
3.2.2 Lezen in de lagere school	234
3.3 Hoe werk je taalkrachtig aan de leesvaardigheid van alle leerlingen?	237
3.3.1 Hoe stimuleer je een positief-talige grondhouding?	237
3.3.2 Hoe maak je lezen functioneel?	243
3.3.3 Hoe zorg je voor een rijke context tijdens het lezen?	246
3.3.4 Hoe kan interactie lezen versterken?	249
3.3.5 Hoe stimuleer je zowel impliciet als expliciet de leesvaardigheid van leerlingen?	254
3.3.6 Hoe zorg je voor ondersteuning bij het verwerven van leesvaardigheid?	261
3.3.7 Hoe bied je leerlingen kansen tot reflectie op hun leesvaardigheid?	265
3.4 Inzoomen op technisch lezen	267
3.4.1 Wat is technisch lezen en hoe verwerven leerlingen leestechnieken?	267
3.4.2 Technisch lezen en de zeven principes	283
3.5 Leesvaardigheid breed evalueren	290

3.6	Inspelen op verschillen tussen leerlingen	292
3.6.1	Inspelen op verschillen bij begrijpend lezen	293
3.6.2	Inspelen op verschillen bij technisch lezen	294
3.6.3	Tutorlezen en partnerlezen	297
3.7	Hoe werk je als school samen aan leesvaardigheid?	297
3.8	Mythes en misverstanden over leesvaardigheid	299
4	Schrijven en spelling	304
4.1	Wat is schrijven en waarom is een goede schrijfvaardigheid belangrijk?	309
4.1.1	Wat doet een competente schrijver allemaal?	309
4.1.2	Waarom is het belangrijk om aan schrijfvaardigheid te werken?	314
4.2	Hoe verloopt de schrijfontwikkeling bij leerlingen van de lagere school?	318
4.2.1	Schrijven in de kleuterklas	318
4.2.2	Schrijven in de lagere school	320
4.3	Hoe werk je taalkrachtig aan de schrijfvaardigheid van alle leerlingen?	323
4.3.1	Hoe stimuleer je een positief-talige grondhouding bij schrijfactiviteiten?	323
4.3.2	Hoe maak je schrijfactiviteiten functioneel en contextrijk?	326
4.3.3	Hoe werk je zowel impliciet als expliciet aan schrijfvaardigheid?	330
4.3.4	Hoe werk je (inter)actief aan schrijfvaardigheid?	337
4.3.5	Hoe bouw je ondersteuning en kansen tot reflectie in bij schrijfactiviteiten?	342
4.4	Inzoomen op spelling	349
4.4.1	Wat is spelling en hoe leren leerlingen spellen?	349
4.4.2	Spelling en de zeven principes	357
4.5	Schrijfvaardigheid breed evalueren	363
4.5.1	Schrijven evalueren met criteria en <i>rubrics</i>	365
4.5.2	Spelling evalueren	368
4.6	Inspelen op verschillen tussen leerlingen	370
4.6.1	Een duwtje in de rug	370
4.6.2	Extra uitdaging	373
4.7	Hoe werk je als school samen aan schrijfvaardigheid?	374
4.8	Mythes en misverstanden over schrijfvaardigheid	377

Inzoomen op taal(kennis)	381
5 Woordverwerving	384
5.1	Wat is woordverwerving en waarom zetten we in op woordverwerving?
5.1.1	Voorspeller schoolsucces
5.1.2	Grote verschillen tussen leerlingen
5.2	Hoe verloopt woordverwerving?
5.2.1	De relatie tussen natuurlijke woordverwerving en woordenschatonderwijs
5.2.2	Alledaagse taal en schooltaal
5.3	Hoe werk je taalkrachtig aan woordverwerving bij alle leerlingen?
5.3.1	Stimuleer een positief-talige grondhouding op het vlak van woordverwerving
5.3.2	Ontwikkel woordbegrip in een betekenisvolle en rijke context
5.3.3	Ga functioneel en interactief met woorden aan de slag
5.3.4	Zet zowel impliciet als expliciet in op woordverwerving
5.3.5	Ondersteun het woordleerproces op verschillende manieren
5.3.6	Herhaal gespreid en gevarieerd met tijd voor reflectie
5.4	Woordverwerving breed evalueren
5.4.1	Woordverwerving evalueer je bij voorkeur procesgericht
5.4.2	Welke evaluatievormen zijn dan geschikt om woordenschatontwikkeling in kaart te brengen?
5.5	Inspelen op verschillen tussen leerlingen
5.6	Hoe werk je als school samen aan woordverwerving?
5.7	Mythes en misverstanden over woordverwerving
6 Taalbeschouwing	440
6.1	Wat is taalbeschouwing en waarom is een goed inzicht in taalbeschouwing belangrijk?
6.1.1	Door taal actief te beschouwen, scherpen leerlingen hun taalcompetentie aan
6.1.2	Leerlingen denken na over taalgebruik en krijgen grip op de (meertalige) wereld om ons heen
6.2	Hoe ontwikkelt het taalbeschouwelijk inzicht bij leerlingen van de lagere school?

6.3	Hoe werk je taalkrachtig aan taalbeschouwing bij alle leerlingen?	452
6.3.1.	Hoe stimuleer je een positief-talige grondhouding in de lessen taalbeschouwing?	453
6.3.2	Hoe maak je je taalbeschouwingsonderwijs functioneel en contextrijk?	455
6.3.3	Hoe maak je onderwijs taalbeschouwing actief en interactief?	457
6.3.4	Hoe werk je zowel impliciet als expliciet aan taalbeschouwing?	459
6.3.5	Hoe kun je leerlingen maximaal ondersteunen in je taalbeschouwingsonderwijs?	462
6.3.6	Hoe stimuleer je een actieve reflectie in de lessen taalbeschouwing?	464
6.4	Taalbeschouwing breed evalueren	465
6.4.1	Wat evalueer je?	465
6.4.2	Hoe evalueer je taalbeschouwing?	466
6.5	Inspelen op verschillen tussen leerlingen	469
6.6	Hoe werk je als school samen aan taalbeschouwing?	471
6.7	Mythes en misverstanden over taalbeschouwing	473
	<i>Breed evalueren en differentiëren</i>	477
7	Breed evalueren	484
7.1	Taalcompetentie breed evalueren	484
7.1.1	Evalueren om te leren en bij te sturen	484
7.1.2	Kwaliteitsvolle evaluatie	486
7.2	Wat evalueer ik?	491
7.2.1	Globale beeldvorming	494
7.2.2	Gerichte beeldvorming: breder en dieper kijken	496
7.3	Hoe evalueer ik breed?	499
7.3.1	Door verschillende perspectieven en evaluatiemomenten te combineren	499
7.3.2	Door gedifferentieerd te evalueren	500
7.3.3	Door geïntegreerd te evalueren	501
7.4	Hoe gebruik ik de informatie om mijn leerlingen en onderwijs te versterken?	502
7.5	De cruciale rol van de leraar	503
8	Differentiëren	508
8.1	Waarom is differentiëren belangrijk?	508
8.2	Wat is differentiatie?	510
8.3	Hoe kun je differentiëren?	511
8.3.1	Ken je leerlingen	515
8.3.2	Creëer kansen om te differentiëren vanuit de zeven principes	517
8.4	Hoe werk je als school samen aan differentiatie?	527

9	Differentiëren voor meertalige leerlingen	532
9.1	Meertaligheid in het Vlaamse onderwijs: een realiteit	532
9.2	Meertaligheid benutten: wat zegt onderzoek?	538
9.2.1	Wat weten we (redelijk) zeker?	538
9.2.2	Wat vraagt nog verder onderzoek?	539
9.2.3	Hoe verloopt meertalige taalverwerving: evolutie in de inzichten	540
9.3	Inspelen op verschillen: meertalige leerlingen onder de aandacht	544
9.3.1	Eerste laag: brede basisondersteuning – effectieve klasaankpak	545
9.3.2	Tweede laag: intensifiëring van ondersteuning – voor specifieke leerlingen	549
9.3.3	Derde laag: extra ondersteuning – ook individueel	550
9.3.4	Vierde laag: buitenschoolse ondersteuning	551
9.4	Hoe werk je als school samen bij het differentiëren voor meertalige leerlingen?	553

<i>Deel 3</i>	557
Kijkwijzer: 7 principes	560
Kijkwijzer: luisteren, spreken en gesprekken voeren	562
Kijkwijzer: lezen	565
Kijkwijzer: schrijven	567
Kijkwijzer: woordverwerving	569
Kijkwijzer: taalbeschouwing	571

<i>Over de auteurs</i>	575
-------------------------------	------------

<i>Bronnen</i>	583
-----------------------	------------

Voor Brenda

2 maart 2018

'Beste Sophie, jouw mailtje is zeer welkom. Ik worstel al een tijdje met het huidige aanbod. Heel wat handboeken zijn erg gericht op de Nederlandse situatie. Ik werk er dus erg graag aan mee.'

Met deze woorden begon onze kennismaking. We leerden jou kennen als een vrouw vol passie – voor het leven, voor onze taal, voor de mensen om je heen.

Jouw humor, jouw oprechte verwondering, jouw doorzettingsvermogen, maar bovenal jouw onbevangenheid...

We zullen het zo missen.

Ter nagedachtenis aan Brenda Froyen, co-auteur *Volop Taal* (1978–2024)

Leeswijzer

‘TAAL ALS MOTOR VOOR LEREN’

Onderwijs in de lagere school moet rijk, geïntegreerd, doelgericht én taalkrachtig zijn. Steeds meer (toekomstige) leraren beseffen: taal zit in álles wat leerlingen doen, ontdekken en leren – en het is dé hefboom voor hun ontwikkeling, ook buiten de taallessen. Maar hoe maak je die belofte waar in de klaspraktijk? Hoe werk je doelgericht aan de taalontwikkeling van elke leerling? Hoe grijp je de vele taalkansen die zich gedurende de hele schooldag aandienen?

Met *Volop Taal* willen we (toekomstige) leraren lager onderwijs inspireren én ondersteunen om net dat te doen. Dit boek biedt concrete handvatten om taal een krachtige rol te laten spelen in elk leergebied, elk project, elke activiteit. Want leerlingen ontwikkelen taal terwijl ze de wereld verkennen, en ze verkennen de wereld via taal. Wie taalkrachtig onderwijs biedt, zet taal dus in als motor voor leren, denken en groeien.

In deel 1 vertrekken we vanuit een sterke visie op taalkrachtig onderwijs in de lagere school. We verduidelijken waarom werken aan taalcompetentie – als het geïntegreerde samenspel van kennis, vaardigheden en attitudes – essentieel is voor kwaliteitsvol, inclusief en kansrijk onderwijs. Vervolgens introduceren we zeven didactische principes die de ruggengraat van dit boek vormen. Die principes zijn gebaseerd op inzichten uit onderzoek én praktijk, en vormen een herkenbaar en bruikbaar kompas voor elke klas in het lager onderwijs. We kaderen deze principes ook binnen een helder theoretisch referentiekader.

In deel 2 brengen we die principes tot leven. We zoomen in op de verschillende domeinen van het taalonderwijs: luisteren, spreken en gesprekken voeren; (technisch) lezen; schrijven en spelling; woordverwerving en taalbeschouwing. Daarnaast staan we stil bij drie belangrijke hefboomen om het taalleerproces van álle leerlingen te versterken: breed evalueren, doordacht differentiëren en differentiatie specifiek voor meertalige leerlingen. In elk hoofdstuk vind je tal van praktische voorbeelden, kaders, tips en **concrete praktijkverhalen** uit het lager onderwijs. Die praktijkverhalen lopen als een rode draad door het boek en maken telkens duidelijk hoe taalkrachtig onderwijs er in de klas kan uitzien.

Ze verbinden theorie en praktijk, en tonen hoe de principes écht tot leven komen in reële klascontexten. Via QR-codes naar een onlineplatform vind je af en toe kant-en-klare recepten, maar in het boek zelf willen we vooral scherpe inzichten, sterke praktijken en handvatten delen die écht werken in de klas.

In deel 3 vind je praktische kijkwijzers die je helpen om gericht te reflecteren over je eigen aanpak. Je kunt ze gebruiken als spiegel voor je lespraktijk, als denkkader voor samenwerking met collega's of als inspiratiebron om stappen vooruit te zetten richting meer taalkrachtige praktijken.

Je hoeft dit boek niet lineair te lezen. Je kunt vertrekken vanuit de theoretische kaders in deel 1 of meteen duiken in de praktijkgerichte hoofdstukken uit deel 2. Ook de kijkwijzers in deel 3 kunnen een startpunt vormen. Waar je ook begint: de zeven principes vormen een herkenbare leidraad door het hele boek. Ze helpen je om in elke klaspraktijk de kansen te zien om taal betekenisvol, rijk en krachtig in te zetten.

Volop Taal is het resultaat van een samenwerking tussen het Centrum voor Taal en Onderwijs van de KU Leuven, het expertisecentrum voor taal en onderwijs in Vlaanderen, en lerarenopleiders uit heel Vlaanderen. Samen bundelden we onze ervaring en expertise in een boek dat wil uitdagen, ondersteunen én inspireren. Het Centrum voor Taal en Onderwijs stond in voor de inhoudelijke coördinatie van het boek: het zette de visie en principes voor taalkrachtig onderwijs in deel 1 uiteen, werkte het inleidend hoofdstuk op de vaardigheden uit en schreef mee aan enkele hoofdstukken uit deel 2 en enkele kijkwijzers uit deel 3. De praktijkverhalen en de hoofdstukken in deel 2 werden grotendeels geschreven door de lerarenopleiders, net als de kijkwijzers uit deel 3.

Kortom, *Volop Taal* laat zien hoe er in elke lesdag volop taalkansen zitten – voor elke leerling. Een must-read voor elke (toekomstige) leraar lager onderwijs.

Mariet Schiepers
Sarah Slabbaert
Pandora Verstedden

Deel 1

1 Werken aan taalcompetentie van lagere schoolleerlingen, de hele dag door

Het is maandagochtend in het derde leerjaar van juf Brenda. Op de weekplanning staat 'landkaarten en grenzen' als weekthema. Na een korte check-in in de kring vouwt juf Brenda verschillende soorten kaarten open: een wereldkaart, kaarten van België en van de gemeente, een plattegrond van de school, een fictieve kaart van kunstenaar Wim Delvoye... De interesse van de leerlingen is meteen geprikkeld: 'Hier is mijn straat!', 'Dat is België!' Juf Brenda pikt erop in: 'Goed gezien, dit is de landkaart van België. En welke kaart is dit? Juist, de wereldkaart. Vind je België daar ook op terug? Ja, een klein landje inderdaad! Welke landen herken je nog? Hoe ken je dat land? Ben je er zelf al geweest? En wat betekenen die lijnen? Wat is een grens eigenlijk? Zie je op

de kaart van onze school ook grenzen? Kunnen grenzen ook onzichtbaar zijn?' Er volgen verhalen over vakanties, oorlogen, grenzen in vriendschappen, en een leerling vertelt hoe haar familie is verhuisd van Syrië naar België. 'Weten jullie wat migratie betekent?' vraagt juf Brenda. Ze noteert het woord op het bord, naast 'landkaart', 'windroos', 'legende' en 'grens'. Die voormiddag bekijken de leerlingen nog luchtbeelden van de wereld op het smartboard via Google Earth ('Zien jullie hier ook grenzen?'), doen ze een opzoekopdracht met hun atlas, en testen ze hun kennis van de werelddelen via een online quizje. Na de middag tekenen ze zelf een kaart van hun eigen leefwereld met plekken waar ze zich thuis voelen en grenzen die ze soms ervaren.

Wat op het eerste gezicht een les aardrijkskunde lijkt, is tegelijk een taalles, een les burgerschap en een les in empathie. En dat is precies wat brede basisvorming in de lagere school betekent: onderwijs dat hoofd, hart en handen aanspreekt, en waarin taal een rode draad én belangrijke hefboom is.

1.1 TAAL ALS MOTOR VAN DE BREDE ONTWIKKELING VAN LEERLINGEN

De lagere school is net als de kleuterschool de plaats bij uitstek waar (jonge) kinderen zich breed ontwikkelen. Kinderen leren er niet enkel lezen, schrijven en rekenen. Ze ontwikkelen zich ook op cognitief, sociaal-emotioneel, motorisch en creatief vlak. Ze bouwen kennis op over de wereld, leren zich verhouden tot anderen en oefenen vaardigheden die nodig zijn om te participeren in een complexe en snel evoluerende maatschappij.

Deze **brede basisvorming** geldt in Vlaanderen als een kernopdracht van het lager onderwijs. Kwaliteitsvol onderwijs in de lagere school moet in die zin alle kinderen maximale kansen bieden om hun talenten te ontwikkelen, ongeacht hun beginsituatie, hun sociaal-economische achtergrond of leerpotentieel. Een systematische kennisopbouw en brede persoonsontwikkeling gaan daarbij hand in hand en vormen de sleutel tot gelijke onderwijskansen.

In dat licht is de rol van de leraar in de lagere school bijzonder betekenisvol. Je legt mee het fundament van latere leeruitkomsten en persoonlijke ontplooiing. Leerlingen die sterke basiscompetenties ontwikkelen, doen het ook beter in andere leergebieden in de lagere school zelf, maar ook later, in het secundair onderwijs. Tegelijk bereid je hen voor op een gezonde, gelukkige en productieve toekomst.

Uiteraard, en gelukkig, ben je als leraar niet alleen verantwoordelijk voor die brede vorming. De ontwikkeling van kinderen begint en stopt niet aan de schoolpoort. Ook thuis en tijdens (buitenschoolse) activiteiten doen kinderen

allerlei ervaringen op die hun leerproces beïnvloeden. Investeren in **krachtige partnerschappen met ouders en met organisaties buiten de school** – zoals bibliotheken, buurtwerkingen, kinderopvang, sportclubs, cultuurinstellingen en welzijnsorganisaties – is daarom essentieel. Hierop zullen we uitgebreider ingaan in hoofdstuk 3, *Taalkrachtige partnerschappen*.

Maar ook binnen de school sta je er als leraar niet alleen voor. Je klas is geen eiland: wat kinderen bij jou leren, bouwt verder op wat ze eerder hebben geleerd en legt tegelijk de basis voor wat nog komt. Ook binnen je klas staan leergebieden¹ zelden los van elkaar. Integendeel: leerinhouden uit verschillende leergebieden zijn vaak met elkaar verweven, zoals we ook al zagen in het voorbeeld van juf Brenda. Het is dan ook essentieel om als leraar en als lerarenteam bewust en doelgericht **verbindingen** te leggen: over leerjaren heen en tussen leergebieden. Die **samenhang** maakt het mogelijk om krachtige en doorlopende leerlijnen uit te bouwen, waarin leerlingen kennis, vaardigheden én attitudes stap voor stap kunnen opbouwen.

Verbindingen leggen en samenhang realiseren: dat doe je bij uitstek via een **geïntegreerde aanpak**. Een geïntegreerde aanpak in de lagere school betekent dat leerinhouden uit verschillende leergebieden op een samenhangende manier aangeboden worden, vaak rond een betekenisvol thema. Een dergelijke aanpak helpt leerlingen om verbanden te leggen, maakt leerinhouden betekenisvoller en motiverender, en biedt jou als leraar meer mogelijkheden om te differentiëren en te verdiepen. Het lager onderwijs leent zich hier bijzonder goed toe. De leefwereld van kinderen is niet opgedeeld in vakjes; hun nieuwsgierigheid ook niet. Als leraar in het lager onderwijs heb je bovendien zicht op het hele curriculum, waardoor jij als geen ander leergebieden kunt doorbreken om ze tot één rijk en samenhangend geheel te verweven.

1 We kiezen in dit boek voor het begrip ‘leergebied’, eerder dan ‘vak’. ‘Vak’ zou kunnen suggereren dat er een duidelijke afbakening is tussen verschillende leerinhouden en we betogen hier net van niet. Andere begrippen die veel voorkomen en grotendeels hetzelfde betekenen zijn vakdiscipline, leerdomein, vakgebied...

Taal speelt hierbij een sleutelrol. **Taal** is als het ware **de motor van leren**: kinderen hebben taal nodig om nieuwe kennis op te bouwen, om na te denken, om zich uit te drukken en om met anderen in interactie te gaan. Door te luisteren naar en te lezen over (nieuwe) stukjes van de wereld, breidt de kennis van kinderen uit. Spreken en schrijven over wat ze meemaken en ontdekken, zorgt voor een beter begrip ervan. Dat geldt in elk leergebied, niet alleen in de taalles. Tegelijk biedt elk leergebied op zijn beurt kansen om taal verder te ontwikkelen. Ons hele onderwijs zit immers verpakt in taal, dus taal- en kennisverwerving gaan hand in hand. In die zin gaat het in dit boek dus niet zozeer om krachtig taalonderwijs, maar om onderwijs waarin taal verweven zit gedurende de hele dag: **taalkrachtig onderwijs** dus.

Wil je als leraar kinderen volop laten groeien? Zet taal dan bewust en doorzacht in. Niet alleen in de taalles of binnen het leergebied Nederlands, maar tijdens alle activiteiten gedurende de dag, ook binnen de andere leergebieden. In dit boek reiken we je hiervoor zeven didactische principes aan. Ze helpen je niet alleen om krachtig taalonderwijs te geven; ze willen je vooral ook inspireren om te bouwen aan taalkrachtig onderwijs, de hele dag door.

Eerst zoomen we nog iets concreter in op wat we nu precies bedoelen met een geïntegreerde aanpak, waarbij taal niet geïsoleerd wordt ingeoefend, maar doelgericht wordt ingezet binnen diverse leergebieden zoals wiskunde, aardrijkskunde of muzische vorming. Lees maar mee hoe het verder gaat in de klas van juf Brenda.

De leerlingen van juf Brenda maken een eigen 'leefwereldkaart': een grote tekening waarop ze plekken aanduiden waar ze zich thuis voelen, plaatsen die voor hen betekenisvol zijn en grenzen die ze soms ervaren op school, in spel, of in vriendschappen. In duo's vertellen ze het verhaal achter hun grenzen en daarna proberen ze bij elke grens een korte uitleg of herinnering te schrijven. Dinsdagochtend begint juf Brenda opnieuw in de kring. Na de check-in delen een aantal leerlingen het verhaal achter hun kaart en komen ze samen tot enkele overkoepelende inzichten. Tijdens de kring stimuleert juf Brenda zo het gericht vertellen, actief luisteren, samenvatten en betekenis geven aan elkaars verhaal.

Na het kringmoment duiken de leerlingen in informatieve en verhalende teksten rond migratie en vluchten. In kleine groepjes verkennen ze rijke kinderboeken zoals *Morgen is een ander land*, *Kinderen van ver* en *Onderweg*. Juf Brenda begeleidt het lezen met vragen die het tekstbegrip verdiepen: 'Hoe zou het voelen om het land dat je kent achter te laten?', 'Waarom denkt Samuel dat dit land "anders" aanvoelt?' 'Wat betekent "een veilige thuis" precies?' en 'Hoe ondersteunen de illustraties de gevoelens van het meisje in *Onderweg*'?

De daaropvolgende dagen trekt juf Brenda de verhalen die de leerlingen lazen door in de lessen wiskunde. Zo berekenen de leerlingen de afstanden tussen de landen van herkomst en het gastland van de personages met behulp van een schaalkaart. Ze leren afstanden opmeten met een meet-

lint en omrekenen naar kilometers. Vervolgens maken ze een grafiek van migratieverhalen: 'Hoeveel kinderen uit onze klas zijn in België geboren? En hoeveel in een ander land?' 'Uit welke landen komen hun ouders of grootouders?' De gegevens worden omgezet in een staafdiagram. Zo oefenen ze het tellen, vergelijken, ordenen en grafisch voorstellen van gegevens.

Aan het einde van de week beginnen de leerlingen te werken aan een welkomstbrochure voor toekomstige nieuwkomers op school. Daarin leggen ze uit hoe het eraan toegaat in hun school, wat de dagindeling is, wat je nodig hebt om je thuis te voelen en wat hen zelf geholpen heeft of zou helpen. Ze denken ook na over ondersteunende illustraties en foto's. De leerlingen zullen ook volgende week nog verder schrijven aan de brochure. Tijdens aardrijkskunde en geschiedenis leren ze intussen waarom mensen migreren (oorlog, werk, klimaat...) en maken ze een tijdlijn van de reis van het gezin uit *Onderweg* met haltes, tussenstappen en tijdsduur in dagen of weken.

Ze sluiten de week af in de kring. Ze kijken terug op wat ze geleerd, gelezen, geschreven en gedeeld hebben. De leerlingen mogen hun eigen leefwereldkaart aanvullen met nieuwe informatie. Daarna vergelijken ze hun eigen data over de klas in kleine groepjes: hoeveel kinderen hebben familie in andere landen? Hoe ver weg woont hun familie dan? Hoeveel talen spreken we samen? Alles wordt verzameld op een grote wereldkaart met grafiek en bijbehorende teksten.

De fragmenten uit de klas van juf Brenda laten zien dat in een dag in de lagere school **volop (taal)leerkansen** zitten. Door een rijk thema te kiezen dat aansluit bij de leefwereld van haar leerlingen, maakt ze ruimte voor betekenisvol taalgebruik in verschillende contexten: van wiskundige gesprekken tot reflecties in de kring, van het lezen van informatieve teksten tot het schrijven van een echte brochure. Zo worden ook minder evidente momenten, zoals een les wiskunde of een aardrijkskundig onderwerp, taalleerkansen. Denk aan het bespreken van grafieken, het formuleren van vragen over data of het construeren van een tijdlijn. Leerlingen worden steeds uitgedaagd om taal actief in te zetten om tot begrip te komen, ideeën te verwoorden, verbanden te leggen.

Wat hierbij opvalt, is dat de taalinhouden die aan bod komen niet losstaan van de leerinhouden in andere leergebieden, maar eruit voortvloeien. De verhalen, woorden en gespreksthema's komen uit betekenisvolle contexten. Die contexten geven kinderen niet alleen iets te zeggen of te schrijven, maar maken het ook makkelijker om taal op een dieper niveau te verwerken. Door begrippen zoals 'grens', 'vluchten', of 'een veilige thuis' in verschillende situaties te horen, te gebruiken en betekenis te geven, bouwen kinderen zowel aan hun taalvaardigheid als aan hun kennis van de wereld. Leerlingen zijn met andere woorden taal aan het leren en tegelijk gebruiken ze taal om te leren: over migratie, over grafieken, over afstand en tijd, over zichzelf en hun klasgenoten. Taal is dus niet alleen het middel, maar ook de inhoud van het leren.

NICE TO KNOW

LEREN VAN, VIA EN OVER TAAL

Leren **van** taal: we gebruiken begrippen en benoemen daarmee concepten. Als je een nieuwe taal leert, leer je nieuwe begrippen voor dezelfde concepten. Taal ontsluit in die zin de wereld en is dus ook ons belangrijkste communicatiemiddel.

Leren **via** taal: we gebruiken taal ook als een middel om niet-talige competenties te leren. Via taal ontdekken we bijvoorbeeld hoe de kringloop van het water werkt of hoe we breuken

kunnen optellen. Omdat Nederlands de instructietaal is op school, leren leerlingen de hele dag door **via** de Nederlandse taal.

Leren **over** taal: we leren bij over taal door in te zoomen op specifieke talige doelen en leerinhouden, bijvoorbeeld op strategieën (schrijf-, lees- en luisterstrategieën), op literatuur, op de betekenisverbreding van woorden... De taalles en taalbeschouwing spelen daarbij een belangrijke rol.

Bovendien is het onderwijs in de klas van juf Brenda geen optelsom van losse lesjes, maar een samenhangend geheel. De leeractiviteiten sluiten op elkaar aan, bouwen voort op elkaars inhoud en bieden verschillende invalshoeken op hetzelfde thema. Zo versterkt het ene leergebied het andere: gesprekken in de kring bereiden het lezen voor, wiskundige grafieken worden voer voor taalgebruik, en schrijven dwingt leerlingen om na te denken over wat ze geleerd hebben. In al deze activiteiten is taal onmisbaar: om ideeën te verwoorden, om informatie te begrijpen, om na te denken en om kennis te delen. Die verwevenheid zorgt voor rijkere leerervaringen en diepere taalontwikkeling.

Door op die manier doelgericht de kansen binnen andere leergebieden aan te grijpen om aan taal te werken, krijg je een groot aantal **rijke taalleermomenten** en laat je de motor van taalverwerving op volle toeren draaien. Uit onderzoek blijkt echter dat deze kansen nog niet altijd gegrepen worden. Zo blijkt dat taalstimulering in Vlaamse scholen vooral aan bod komt in het leergebied Nederlands. Klasobservaties tonen aan dat waardevolle leer-

momenten, zoals groepswerk, wereldoriëntatie of rekenlessen, nog te weinig benut worden om taalontwikkeling te stimuleren en dat de interactie in andere leergebieden vaak beperkt blijft tot korte, gesloten instructies. Ook wordt er weinig tot geen ruimte gemaakt voor diepgaande gesprekken, betekenisvolle interactie of rijke taalinput. Daardoor missen leerlingen net die complexe en inhoudsrijke contexten waarin ze hun taalvaardigheid het meest ontwikkelen. Leraren blijken dan ook vaak nog zoekende in hoe ze taaldoelen meer structureel kunnen koppelen aan andere leerinhouden en leergebieden. Om de motor van taalverwerving echt op gang te brengen, is een systematische en doordachte integratie van taalkansen gedurende de hele schooldag, en bij uitbreiding de hele schoolcarrière, cruciaal. Een taalbeleid helpt schoolteams om samen werk te maken van het grijpen van alle taalkansen. We komen hier nog op terug in hoofdstuk 3, *Taalkrachtige partnerschappen*.

Wat juf Brenda doet, is dus allesbehalve vanzelfsprekend. Haar klaspraktijk laat zien hoe je taalontwikkeling kunt integreren in elk leergebied, en hoe taalverwerving en kennisopbouw op die manier hand in hand gaan. Door een sterk thema te kiezen dat leergebieden overstijgt, én door doelgerichte taalinteracties te organiseren, wordt de taalcompetentie van leerlingen stap voor stap versterkt. En dat is essentieel. Want taalcompetentie – kunnen lezen, luisteren, spreken en schrijven – is cruciaal voor schoolsucces. Leerlingen die zich talig goed kunnen uitdrukken, die complexe teksten begrijpen en erover kunnen praten, hebben het gemakkelijker om in alle leergebieden mee te zijn. De klas van juf Brenda laat zien hoe je, door bewust met taal aan de slag te gaan, alle leerlingen vooruithelpt; niet alleen in taal, maar in hun hele ontwikkeling.

1.3 TAALKRACHTIG ONDERWIJS: WERKEN AAN TAALCOMPETENTIE, DE HELE DAG DOOR

Taalkrachtig onderwijs, de hele dag door dus. Enkel op die manier kun je de taalcompetentie van je leerlingen stapsgewijs opbouwen en versterken. Maar wat bedoelen we nu precies met **taalcompetentie**²? Taalcompetentie staat voor de **talige kennis, vaardigheden en attitudes** die je nodig hebt om gesproken en geschreven teksten te begrijpen en te gebruiken. Je zet taalcompetenties in om volwaardig deel te nemen aan de maatschappij. Anders geformuleerd: leerlingen zijn taalcompetent als ze talige kennis, vaardigheden en attitudes geïntegreerd kunnen inzetten om doelen te halen die voor hen belangrijk en relevant zijn. In het kadertje hieronder maken we dat concreet.

NEED TO KNOW

TAALCOMPETENTIE: KENNIS, VAARDIGHEDEN EN ATTITUDES

Taalkennis verwijst naar wat je bewust en onbewust weet over allerlei aspecten van taal, taalgebruik en taalsysteem. Deze kennis heb je nodig om je talige vaardigheden toe te passen en af te stemmen op je doel, je publiek en de context. Zo leren de leerlingen van juf Brenda dat we namen van landen en andere aardrijkskundige benamingen steeds met een hoofdletter schrijven.

Talige vaardigheden verwijzen naar de talige handelingen die je kunt uitvoeren: lezen, luisteren, schrijven, spreken en gesprekken voeren. Taalvaardig zijn betekent dat je in staat bent om die handelingen uit te voeren.

Talige vaardigheden zien we terug wanneer de leerlingen uit de klas van juf Brenda elkaar het verhaal achter hun eigen persoonlijke kaart vertellen, of wanneer ze teksten schrijven voor de onthaalbrochure voor nieuwe leerlingen in de school.

Attitudes zeggen iets over de houding, emotie en motivatie ten aanzien van taal en van de eigen taalcompetentie. Zo blijft het voor sommige leerlingen van juf Brenda spannend om iets te vertellen over grenzen die ze zelf ervaren in hun eigen leven. Maar door het gesprek dat ze eerder in de kring voerden en met hun tekening als concrete houvast, durven ze het toch.

Talige kennis, vaardigheden en attitudes zijn geen afzonderlijke elementen. Integendeel: hun onderlinge **samenhang** is van groot belang. Taalkrachtig onderwijs houdt daar rekening mee en zorgt ervoor dat leerlingen kennis, vaardigheden en attitudes geïntegreerd ontwikkelen. Zoals eerder gezegd, reiken we je in dit boek zeven didactische principes aan om een dergelijke taalkrachtige en geïntegreerde aanpak te realiseren in je dagdagelijkse klaspraktijk. Die principes, die we in het volgende hoofdstuk uitgebreid zullen toelichten, vormen de ruggengraat van het boek.

² Het concept 'taalcompetentie' werd geïntroduceerd in de visietekst *Iedereen taalcompetent* van de Taalunie. Deze tekst stelt dat het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw in de eerste plaats moet werken aan de ontwikkeling van taalcompetentie.

2 Zeven didactische principes voor het stimuleren van taalcompetentie in de lagere school

In dit hoofdstuk introduceren we onze **zeven didactische principes** voor taalkrachtig onderwijs. Het zijn concrete handvatten om het onderwijs aan lagereschoolleerlingen de hele dag door aan te grijpen als een krachtige taalleerkans. En dit niet alleen in de taalles of binnen het leergebied Nederlands, maar tijdens alle activiteiten gedurende de dag, ook binnen de andere leergebieden: taalkrachtig onderwijs dus. Deze zeven principes komen niet uit de lucht vallen: ze zijn gebaseerd op **onderzoek** over hoe kinderen taal leren – daarover lees je meer in hoofdstuk 4, *Hoe leren kinderen een taal?* De principes vormen, zoals eerder gezegd, de **rode draad** van dit boek. In dit hoofdstuk leggen we elk principe uit. In deel 2 geven we de principes handen en voeten door te concretiseren hoe je ze kunt inzetten om de talige vaardigheden (lezen, schrijven spreken en luisteren), woordverwerving en taalbeschouwing bij je leerlingen te versterken.

We introduceren de zeven principes hieronder al heel kort. Daarna kijken we binnen in de klas van juf Yasmine. We zullen de principes aan de hand van haar lessenreeks over de bijen concretiseren. We zullen ook terugverwijzen naar het verhaal van juf Brenda uit hoofdstuk 1.

Taalkrachtig onderwijs...

- stimuleert een positief-talige grondhouding
- is contextrijk
- is functioneel
- is (inter)actief
- geeft ondersteuning
- zet in op impliciet en expliciet leren
- biedt kansen tot reflectie

Om een zo gevarieerd mogelijk beeld te schetsen van hoe je de zeven principes in de praktijk kunt brengen, komen in deel 2 van dit handboek nog heel wat andere **praktijkverhalen** aan bod. Je zult de zeven principes van taalkrachtig onderwijs dus nog vaak tegenkomen. We helpen je om ze te herkennen aan de hand van reflectievragen zoals deze:

Wat werkt volgens jou goed in de aanpak van juf Yasmine?

Hoe stimuleert zij de taalcompetentie van haar leerlingen?

IN DE PRAKTIJK

HELP DE BIJEN!

Wie? Juf Yasmine en haar leerlingen van het vierde leerjaar, echte dieren-vrienden.

Wat? Lagere school 'De Fontein' gaat aan de slag rond het thema 'De wereld, die moet nog een eeuwigheid mee'. Het vierde leerjaar werkt rond bijen.

Doelen?

- Luisteren: informatie uit een filmpje halen;
- Gesprekken voeren: goede vragen formuleren, een interview afnemen;
- Taalbeschouwing: kenmerken van een wervende affiche;
- Schrijven: schrijfstrategieën inzetten om een affiche te maken;
- Lezen: een stappenplan lezen.

Op een zonnige ochtend trekken juf Yasmine en haar leerlingen van het vierde leerjaar naar de buurttuin. Al snel merken de kinderen dat het gras veel langer staat dan anders en dat er allerlei bloemen bloeien. 'Waarom wordt het gras niet gemaaid?' vraagt Milan. Juf Yasmine legt uit dat er een actie loopt: '**Maai mei niet**,' een initiatief om bijen en andere bestuivers meer kansen te geven. De leerlingen zijn meteen geboeid. Sila merkt op dat ze in een tv-programma had gezien dat bijen bedreigd zijn en dat dit grote gevolgen kan hebben voor ons eten. 'Maar ik weet niet meer precies waarom,' zegt ze. De juf beaamt dat en zegt dat ze later die ochtend samen met de klas nog een filmpje

zullen bekijken dat daarover gaat. Vooraf bedenken de leerlingen welke vragen ze beantwoord willen zien. Juf Yasmine noteert op het bord: *Wat is het probleem precies?, Wat zijn de gevolgen?, Welke oplossingen zijn er?* De kinderen vertellen wat ze al weten, en wat ze nog willen ontdekken. Dan bekijken ze het fragment en bespreken ze met hun buur op welke vragen ze een antwoord hebben gekregen.

De leerlingen willen zelf iets op touw zetten, maar hebben nog een aantal vragen. De juf stelt voor om Bert, een bijenexpert van Natuurpunt, uit te nodigen in de klas, die de leerlingen dan mogen interviewen. De juf herhaalt eerst enkele aandachtspunten bij de formulering van goede vragen. De leerlingen bereiden in groepjes het interview voor: wat willen ze te weten komen? Hoe formuleren ze dat? Bij groepjes die moeite hebben om goede vragen te formuleren, modelt de juf door zelf, hardop redenerend voor te doen hoe zij goede vragen bedenkt. De klas komt tot een selectie door van elk groepje een aantal vragen te kiezen.

Een week later komt de bijenexpert naar de klas. De leerlingen verdelen de taken: de spreker verwelkomen, vragen stellen, een verslag maken... De juf bewaakt het goede verloop en reflecteert tussendoor samen met de leerlingen over het proces. 'Wat weten we al?', 'Wat willen we nog weten?', 'Welke extra vragen hebben

we nu?', 'Welke woorden hebben jullie genoteerd?' Na het interview overleggen de leerlingen over de verschillende opties om met de klas actie te ondernemen. Ze kiezen ervoor om in verschillende groepjes een bijenhotel te bouwen. Ze vragen via een e-mail na bij de gemeente of ze één van de bijenhôtels in de buurttuin dicht bij de school mogen ophangen en waar dan precies, en of er nog locaties in de gemeente zijn waar een bijenhotel kan passen.

Na een positief antwoord van de gemeente bekijken de leerlingen een bouwplan van een bijenhotel, om in te schatten of het haalbaar is om zoiets zelf te maken. De leerlingen vergelijken verschillende soorten bijenhôtels, ze onderzoeken welke materialen nodig zijn om zelf een bijenhotel te maken, welk werk materiaal ze moeten gebruiken, hoe lang ze ongeveer bezig zullen zijn. De juf observeert hoe ze aan de slag gaan. Tijdens de les wiskunde zoomt juf Yasmine in op de grootte van de gaten in het bijenhotel: de diameter.

Ze doen bij alle leerlingen via flyers en affiches een oproep voor materiaal. Ze bekijken eerst een aantal voorbeel-

den, om te zien wat er zeker in zo'n tekst moet staan, en stellen op basis daarvan een kijkwijzer voor een goede flyer/affiche op. De leerlingen krijgen de keuze om in duo's aan een affiche of flyer te werken. Ze selecteren en ordenen de informatie voor hun tekst en bedenken een slogan. Dan maken ze een eerste versie, waarop andere leerlingen feedback geven aan de hand van de kijkwijzers. Hun juf grijpt de kladversies aan om in te zoomen op enkele spellingkwesties. Vervolgens maken de leerlingen de definitieve versie. De affiches worden opgehangen in en rond de school, en alle leerlingen krijgen een flyer mee naar huis.

Veel kinderen en ouders brengen materiaal mee naar de klas. De leerlingen hebben nu meer dan genoeg spullen om de bijenhôtels te maken. Ze nemen het stappenplan er opnieuw bij, om het stap voor stap uit te voeren. Juf Yasmine helpt enkele leerlingen om het stappenplan te lezen en modelt hoe ze de stappen in haar hoofd visualiseert. Op het einde van de schooldag hangen de leerlingen hun bijenhôtels op, en nemen een foto voor hun klasblog.

Wat vind je sterk aan de lessen van juf Yasmine? Zie je hoe ze haar onderwijs taalkrachtig vormgeeft? Zie je hoe ze niet alleen talige doelen, maar ook andere doelen – in dit geval wetenschap en techniek, en wiskunde – vooropstelt? En hoe je dus ook lessen binnen andere leergebieden taalkrachtig kunt aanpakken?

2.1 **TAALKRACHTIG ONDERWIJS STIMULEERT EEN POSITIEF-TALIGE GRONDHOUDING**

In hoofdstuk 4, *Hoe leren kinderen een taal?* zul je lezen dat taalleren verschillende processen in de hersenen aanspreekt. Taalleren is niet alleen een *cognitief* proces, het is ook *motivatieel*: leerlingen moeten taal niet alleen **kunnen**, maar ook **durven** en **willen** leren. Daarom benadrukt het eerste principe van taalkrachtig onderwijs het belang van het stimuleren van een **positief-talige grondhouding** bij je leerlingen. Dat betekent dat je een leeromgeving creëert waarin leerlingen niet alleen taal aangereikt krijgen, maar ook *zin* én *durf* ontwikkelen om actief met taal aan de slag te gaan.

Met ‘zin’ bedoelen we dat leerlingen vanuit de eigen interesses en motivatie taal willen ontdekken en dat ze zelfvertrouwen ontwikkelen rond de eigen taalcompetenties. ‘Durf’ verwijst naar het vertrouwen en de veiligheid om met taal te willen experimenteren – door zich mondeling of schriftelijk uit te drukken, vragen te stellen, een standpunt in te nemen of een creatieve tekst te schrijven, ook als dat nog met haperingen of fouten gepaard gaat.

Als leerlingen merken dat hun inbreng telt, dat hun mening gehoord wordt en dat ze met taal iets kunnen bereiken, groeit hun motivatie en hun talige grondhouding. Bovendien versterkt dat ook hun openheid tegenover talige diversiteit, zowel in het Nederlands als in andere talen.

2.1.1 **Zin én durf stimuleren**

Als leraar stimuleer je een positief-talige grondhouding door een leeromgeving te creëren die tegelijk **uitdagend**, **betekenisvol** en **veilig** is. In zo’n omgeving krijgen leerlingen niet alleen zin om taal te gebruiken maar ook om hun taalcompetentie uit te breiden.

Leerlingen in het lager onderwijs hebben doorgaans **de basis van taal verworven**. Daarover lees je meer in hoofdstuk 4, *Hoe leren kinderen een taal?* Het leren van taal stopt dan echter niet; ook daarna blijft de taalontwikkeling op

volle toeren draaien. Net daarom is het cruciaal dat ze bereid zijn om zich talig verder te ontwikkelen, ook als het moeilijk wordt of als ze fouten maken. Ook leert niet elke leerling op hetzelfde tempo. Sommige leerlingen nemen taal vlot op, anderen hebben meer oefenkansen of ondersteuning nodig. Door lesactiviteiten aan te bieden die inspelen op hun interesses en leefwereld, verhoog je de betrokkenheid en bereidheid om te leren. Tegelijk geef je expliciet ruimte om fouten te maken – en leer je hen dat fouten kansen zijn om bij te leren.

Zorg ervoor dat leerlingen zich competent voelen door te benadrukken wat ze al goed kunnen. Bouw daarop verder met gerichte feedback en voldoende herhaling in verschillende contexten. Zo stimuleer je hun durf om taal actief in te zetten.

Bijenexpert Bert komt op bezoek in de klas van juf Yasmine. De leerlingen mogen hem interviewen. Tijdens de voorbereiding van het interview met de bijenexpert helpt juf Yasmine de leerlingen bij het formuleren van goede vragen.

Minder taalkansen	Volop taalkansen
Juf Yasmine geeft elke groep een lijstje met voorbeeldvragen en vraagt hen om daar drie vragen uit te kiezen waarop zij graag een antwoord willen krijgen.	Juf Yasmine laat de leerlingen eerst in duo's overleggen. Ze laat hen samenvatten wat ze in het filmpje al leerden. Van daaruit denken ze na over vragen die ze nog hebben voor Bert. Ze moedigt hen aan om hun eigen woorden te gebruiken en noteert kernwoorden op het bord. Na een eerste brainstorm gaan de leerlingen in groepjes aan de slag. Daarbij houden ze rekening met de aandachtspunten voor goede vragen die juf Yasmine net nog eens heeft herhaald en op het bord gezet. Juf Yasmine gaat rond en ondersteunt waar nodig. Zo moedigt ze leerlingen die aarzelen aan: 'Vertel maar wat je denkt, ook als je het nog niet helemaal zeker weet.' De leerlingen voelen dat hun inbreng telt en dat fouten maken mag. Als de groepjes klaar zijn met alle vragen, worden er afspraken gemaakt over de volgorde van de vragen, en wie welke vraag zal stellen. Juf Yasmine zorgt ervoor dat iedereen een vraag heeft en zich comfortabel voelt om die te stellen.
Als Bert zich heeft voorgesteld vraagt juf Yasmine: 'Wie wil er beginnen? Wie heeft er een vraag voor Bert?' Het wordt een interessant gesprek, maar achteraf beseft juf Yasmine dat niet alle leerlingen aan het woord zijn geweest.	

2.1.2 Hoge verwachtingen koesteren

Leerlingen hebben nood aan leraren die in hen geloven. Door **hoge, maar haalbare verwachtingen** te hebben, geef je leerlingen het vertrouwen dat ze kunnen groeien in hun taalontwikkeling. Laten zien dat je hoge verwachtingen hebt, doe je door duidelijke doelen te stellen, te zorgen voor een rijk taalaanbod en uitdagende, functionele opdrachten te geven.

Na het kringmoment verkennen de leerlingen van juf Brenda in kleine groepjes enkele informatieve en verhalende teksten over migratie en vluchten.

Minder taalkansen	Volop taalkansen
Juf Brenda heeft de groepjes ingedeeld volgens taal- en leesvaardigheidsniveau. Voor het minst taalsterke groepje, heeft ze een sterk vereenvoudigde tekst voorzien. De andere teksten en boeken over het onderwerp lijken haar veel te moeilijk voor deze leerlingen.	Juf Brenda heeft de leerlingen verdeeld in heterogene groepjes. De leerlingen duiken samen in enkele rijke informatieve teksten en kinderboeken over het thema migratie en vluchten. De rijke context biedt nieuwe woorden en concepten aan zoals vluchteling, migratie, een veilige thuis, grens... Woorden die leerlingen niet spontaan oppikken in dagelijkse gesprekken, maar wel woorden die niet alleen hun taalcompetentie versterken, maar hen ook helpen om de wereld rondom hen beter te begrijpen. De school van juf Brenda, De Bloementuin, ligt immers in de buurt van een asielcentrum. Juf Brenda begeleidt het lezen met vragen die de leerlingen aan het denken zetten en het tekstbegrip verdiepen. Waar nodig, biedt ze ondersteuning door woorden uit te leggen en te verbinden met begrippen die leerlingen al kennen.

Je kunt hoge talige verwachtingen van je leerlingen hebben, zonder de veilige oefencontext in gevaar te brengen. Door de **gepaste ondersteuning** (een vangnet) aan te bieden, creëer je ook vertrouwen en veiligheid. Zo bied je leerlingen een veilige oefencontext én de kans op een succeservaring. Hoe je dat vangnet kunt bieden, lichten we toe bij het principe *ondersteuning*.

2.1.3 Leerlingen al hun hulpbronnen laten inzetten

Een positief-talige grondhouding stimuleren betekent ook dat je leerlingen **aanmoedigt** om **al hun beschikbare hulpbronnen** in te zetten bij het leren. Hulpbronnen zijn alles wat leerlingen kan helpen om een stapje verder te zetten. Zo kunnen ze terugvallen op hun persoonlijke ervaringen, op steun van andere leerlingen en op hun interesses om opdrachten tot een goed einde te brengen. Maar ook hun **meertalig repertoire** – dit zijn de eventuele andere talen die ze spreken – kan een hulpmiddel zijn bij het leren van (een nieuwe) taal. Als leerlingen leren vanuit wie ze zijn en wat ze al kennen of kunnen, verhoog je hun betrokkenheid, motivatie én zelfvertrouwen.

In deze superdiverse wereld worden ook onze klassen almaar diverser. In veel klassen brengen leerlingen dan ook een rijk meertalig repertoire mee. Talen die ze thuis of met familie spreken, maken deel uit van hun identiteit. Die talen erkennen en benutten als **hulpbron** versterkt niet alleen hun betrokkenheid, maar kan ook helpen bij het leren van het Nederlands.

Vlot meerdere talen spreken is een grote meerwaarde, maar het is natuurlijk ook een uitdaging: hoe ga je als leraar om met die diversiteit aan talen? En hoe kun je ervoor zorgen dat die het leren van het Nederlands niet in de weg staat?

Laat leerlingen vertellen over de talen die ze spreken, leg brugjes naar andere talen tijdens een klasgesprek of nodig ouders uit om verhalen of recepten te delen in hun moedertaal. Door de thuistalen van leerlingen te benutten in functionele klascontexten, laat je immers zien dat hun talen gewaardeerd worden, betrek je hun leefwereld bij het leren én versterk je hun zelfvertrouwen. Bovendien vormt het meertalig repertoire van leerlingen vaak een belangrijke opstap naar meer talen leren, en dus geen drempel. Daarover lees je meer in deel 2, hoofdstuk 9, *Differentiëren voor meertalige leerlingen*.

NICE TO KNOW

TALENSENSIBILISERING

Talensensibilisering betekent dat je leerlingen in contact komen met het feit dat er allerlei talen bestaan. Het doel is niet dat ze de andere talen ook leren. Het gaat erom dat leerlingen:

- meer kennis over talen opdoen;
- meer zicht krijgen op en zich beter voelen bij hun eigen (meer)talige identiteit;
- een open attitude ontwikkelen ten aanzien van talen en culturen;
- openstaan voor verschillende taal- en cultuurgemeenschappen.

Op die manier zet je via talensensibilisering ook in op **taalbeschouwing**. Via concrete voorbeelden krijgen leerlingen belangrijke inzichten mee over verschillen en overeenkomsten tussen talen en hoe ze gebruikt worden.

Andere talen dan het Nederlands een plaats geven in de klas, met de bedoeling een positieve attitude te ontwik-

kelen over andere talen, kan heel eenvoudig. Door 'welkom' in verschillende talen op te hangen, liedjes in allerlei talen af te spelen of meertalige boeken in de boekenhoek te zetten, een gesprekje aan te gaan met je leerlingen over hoe talen kunnen verschillen qua structuur en klank...

Ook kleine gebaren, zoals nieuwsgierigheid tonen wanneer je op de speelplaats een andere taal hoort, of de leerlingen even laten overleggen in een gemeenschappelijke taal om de les beter te begrijpen (zie ook deel 2, hoofdstuk 9, *Differentiëren voor meertalige leerlingen*), kunnen leerlingen het gevoel geven dat hun talige achtergrond erkend en gewaardeerd wordt. Niet alleen andere talen, maar ook taalvariëteiten zoals dialecten kunnen op die manier een plaats krijgen. In deel 2, hoofdstuk 6, *Taalbeschouwing* lees je hierover meer.

Er zijn nog hulpbronnen die een plaats verdienen in het taalleerproces. Denk aan:

- **persoonlijke hulpbronnen** zoals eerdere ervaringen, interesses of culturele kennis. Bijvoorbeeld een verhuizing, een familiegewoonte, interessegebieden als voetbal, mode, gamen...;
- **cognitieve of metacognitieve strategieën** zoals samenvatten, plannen of omgaan met frustratie;
- **sociale hulpbronnen** zoals klasgenoten, leraren of ouders die uitleg geven, helpen plannen of een opdracht vertalen;
- **materiële of technologische hulpmiddelen**, zoals woordenboeken, taalmuren, pictogrammen, vertaalapps of rekenmateriaal.

Door hier bewust op in te spelen, **sluit je aan bij wie leerlingen zijn**. Je maakt (taal)leren betekenisvol: leerlingen leren taal niet omdat het 'moet', maar omdat het hen helpt om iets te vertellen, te vragen, te begrijpen of te verwoorden. Je verhoogt tegelijk hun gevoel van **competentie, autonomie en verbondenheid** – drie basisvoorwaarden voor duurzame motivatie³.

Zo geef je leerlingen het gevoel: *ik mag er zijn met alles wat ik meebreng*. Dat versterkt hun identiteit, bevordert een inclusieve klassfeer en maakt leren efficiënter. Ook eentalige leerlingen profiteren mee: zij leren openstaan voor diversiteit, kritisch en nieuwsgierig met taal omgaan, en de waarde van verschillende perspectieven herkennen. Zo bouw je mee aan een schoolklimaat waarin **taaldiversiteit normaal en waardevol** is.

Inzetten op de hulpbronnen van leerlingen is dus geen extraatje, maar een krachtige hefboom voor taalontwikkeling. Hoe je hierbij ook ouders als partners betreft, lees je in hoofdstuk 3, *Taalkrachtige partnerschappen*.

Ayoub, een van de leerlingen van juf Brenda, woont nog niet lang in Vlaanderen en heeft nog moeite met het Nederlands. Hij vindt het moeilijk om de uitleg van de andere leerlingen bij hun zelfgetekende kaarten te begrijpen.

Minder taalkansen

Juf Brenda merkt dat Ayoub afhaakt en geeft hem de opdracht om de reeds besproken tekeningen op het prikbord te hangen. Zo is hij toch een beetje betrokken bij de activiteit.

Volop taalkansen

Omdat juf Brenda merkt dat Ayoub afhaakt, wil ze proberen om hem even te laten terugvallen op een andere taal die hij kent, het Arabisch. Ze roept daarvoor de hulp in van een medeleerling die ook Arabisch spreekt. Die geeft hem tussendoor wat uitleg bij wat de andere leerlingen vertellen. Op die manier is Ayoub helemaal mee en durft hij zelf ook iets te vertellen in het Nederlands als de juf hem het woord geeft in een klein groepje.

³ Dit noemen we de zelfdeterminatietheorie en komt uit onderzoek van Deci & Ryan (1985).

TAALKRACHTIG ONDERWIJS STIMULEERT EEN POSITIEF-TALIGE GRONDHOUDING	
Omschrijving	Een positief-talige grondhouding stimuleren bij leerlingen vormt de basis van taalkrachtig onderwijs. Dat doe je door zin en durf voor taalleren te stimuleren, hoge verwachtingen te koesteren ten opzichte van hun taallearpotentieel en leerlingen al hun hulpbronnen, waaronder hun volledige talige repertoire, te laten inzetten.
Voorbeeld	Juf Yasmine laat haar leerlingen samen nadenken over vragen voor een interview met een bijenexpert. Ze stimuleert hen om – elk vanuit hun eigen achtergrond – vragen te bedenken en helpt hen om die scherper te formuleren.
Kijkwijzer	– Maak je ruimte voor je leerlingen om vanuit hun interesses en motivatie taal te ontdekken? Krijgen ze kansen om zelfvertrouwen op te bouwen op het vlak van taal? – Moedig je je leerlingen aan om met taal te experimenteren, ook als dat fouten oplevert? – Voelen je leerlingen zich veilig genoeg om zich verbaal, non-verbaal en schriftelijk uit te drukken, ook als het nog niet ‘perfect’ is? – Geloof je in het taallearpotentieel van alle leerlingen? Toon je dat door je leerlingen talig uit te dagen en voor iedereen hoge verwachtingen te koesteren? – Versterk je het gevoel van autonomie, verbondenheid en competentie door leerlingen gebruik te laten maken van alle beschikbare hulpbronnen? – Laat je merken dat je interesse hebt in de talen die je leerlingen spreken, thuis of elders in de wereld? Toon je waardering voor een grote talenkennis en leer je leerlingen respect te hebben voor het gebruik van andere talen? – Laat je je leerlingen thuistalen en andere talen inzetten als hulpbron voor leren? Geef je de thuisomgeving van de leerlingen een plaats in de klas en op school?

2.2 TAALKRACHTIG ONDERWIJS IS CONTEXTRIJK

Als leraar in het lager onderwijs ben je voortdurend bezig om met je leerlingen nieuwe stukjes wereld of kennis te verkennen – via teksten, gesprekken, projecten, ervaringen – en daar taal aan te verbinden. Omgekeerd geef je taal betekenis door het te koppelen aan een context die leerlingen begrijpen.

Een leerling die het woord *stuifmeel* hoort, maar geen beeld heeft van hoe bijen dat verzamelen of waarom dat belangrijk is, zal het begrip moeilijk onthouden. Door een filmpje te tonen of samen op onderzoek te gaan in de schooltuin, krijgt het woord betekenis. Context maakt abstracte taal tastbaar, verbindt nieuwe taal aan voorkennis en werkt motiverend.

Contextrijk onderwijs vertrekt daarom van de leefwereld, interesses en ervaringen van de leerlingen en gebruikt die als kapstok voor nieuwe (talige) kennis. Je daagt leerlingen uit om hun blik op de wereld te verruimen, en biedt daarbij betekenisvolle taal aan die ze kunnen begrijpen, gebruiken én verder uitbouwen. Met andere woorden: je haakt aan bij de **voorkennis** en **interesses** van de leerlingen om er doelgericht **nieuwe (talige) kennis, vaardigheden** en **attitudes** aan vast te knopen.

2.2.1 Inspelen op de interesses en de leefwereld en voorkennis oproepen

Taal krijgt pas écht betekenis als die ingebed is in een context die voor leerlingen iets betekent. Taalkrachtig onderwijs vertrekt dan ook van concrete vragen of herkenbare situaties die aansluiten bij de leefwereld van de leerlingen – of van iets wat hen oprecht nieuwsgierig maakt. Denk aan een filmpje, iets dat gebeurde in de actualiteit, een observatie op de speelplaats, een voorval in de klas of een verhaal dat een andere leerling vertelt. Dit principe in de praktijk brengen, is in die zin een kwestie van je oren en ogen open te houden voor wat leerlingen boeit en wat ze meemaken.